

Я.В. Грудзевич, А.В. Яцковець
Львівський інститут банківської справи
Університету банківської справи НБУ

ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ СУМНІВНИХ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ СХЕМАМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

© Грудзевич Я.В., Яцковець А.В. 2007

Розглянуто проблему визначення характерних ознак сумнівних операцій, що пов'язані з деякими типовими схемами відмивання коштів через банківські установи.

Treated the problem of identifying the typical features of doubtful operations involved into some typical combinations of money laundering through banking institutions.

Постановка проблеми. Сьогодні високі темпи розвитку української економіки не заперечують того факту, що 2007 рік Україна закінчить із обсягом ВВП, що дорівнює приблизно 72 % ВВП до 1990 р. Але показники ВВП, якими оперує сьогодні вітчизняна статистика, є надто спотворені, тому, що ніхто не може сказати, якою є насправді частка тіньової економіки – лише протягом останнього року офіційні особи держави найвищого рівня називали у своїх виступах і 23 %, і 34 %, і 50 %.

Водночас компанія Transparency International визначила індекс корумпованості економіки в 2,8 бала (цей індекс варіюється від 0 до 10 балів, де 0 – висококорумпована, 10 – некорумпована економіка). А корупція, з одного боку, матір, а з іншого – дочка тіньової економіки [7, с. 3]

Формування ефективної конкурентоспроможної економіки, побудова в Україні економіки європейського, світового рівня, неможлива без кардинального зниження рівня корупції і тінізації української економіки. Тому стабільність фінансової системи держави вимагає ефективної системи протидії легалізації незаконних доходів.

В Україні за останні роки вже зроблено перші кроки у цьому напрямку, і в загальній системі моніторингу фінансових коштів з метою виявлення незаконних джерел їхнього надходження із усіх суб'єктів первинного фінансового моніторингу банкам належить особлива роль. Це пояснюється тим, що банк є першочерговим розрахунковим агентом, а отже, проведення розрахунків без участі банків неможливе.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Донедавна в Україні мало проводилося досліджень щодо визначення тіньової економічної діяльності, форм і методів боротьби з відмиванням брудних грошей, проте в останні десятиріччя інтерес до цієї проблеми з кожним роком зростає. Проте ці дослідження ще не мають комплексного характеру. Найбільш активно дану проблему досліджують такі вітчизняні вчені, як З.С. Варналій, Н. Гончарук, И. Кулибаба, В.Л. Ортинський, О.М. Черевко, В.Я. Матвієнко, О. Романченко [6].

Щодо типологізації схем відмивання доходів за допомогою банківських установ, то у вітчизняній економічній науці до цього часу не виділено ознак сумнівних операцій, за якими можна ефективно контролювати саме цю ланку фінансової системи. У публікаціях вітчизняних учених О. Римарука, Ю. Лисенкова, В. Капустіна наведено ознаки сумнівних операцій, які належать до усіх суб'єктів первинного фінансового моніторингу [4], однак не виділено ознак сумнівних банківських операцій. Дослідження окремих ознак проводили вчені С. Гуржій, О. Копиленко, Я. Янушевич,

однак виявлені ними ознаки належать лише до певних схем легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом [5].

Цілі статті. Метою є визначення характерних ознак сумнівних операцій, що пов'язані з схемами відмивання доходів через банківські установи.

Виклад основного матеріалу. Згідно з сегментарним аналізом подання суб'єктами первинного фінансового моніторингу повідомлень з питань фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, найбільшу питому вагу щодо подання (97 %) займають банки (рис. 1).

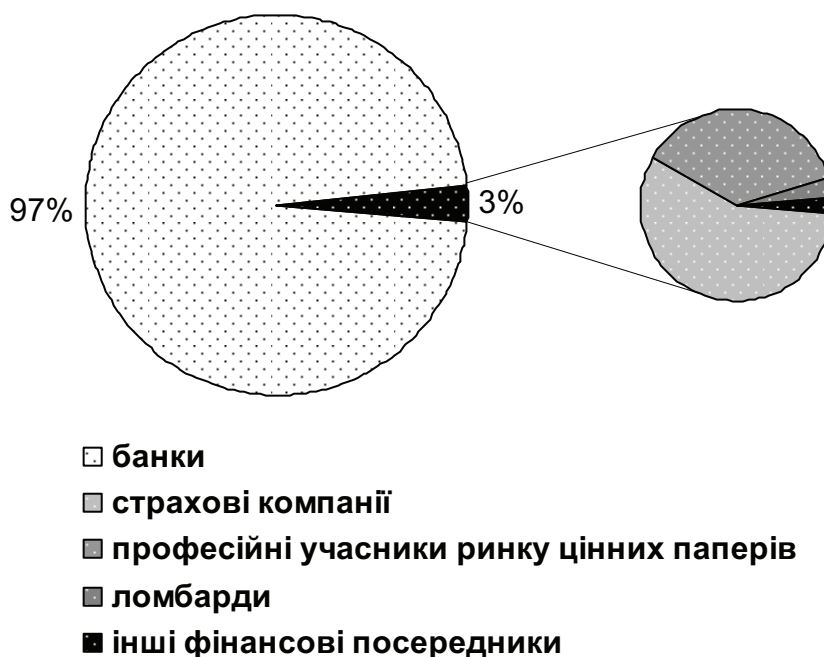

Рис. 1. Кількість повідомлень про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу станом на 01.10.2005 року (за період 01.01.2005 – 01.10.2005) [8]

І це не дивно, оскільки банк є специфічним суб'єктом фінансового моніторингу. Сьогодні банк чи не єдина фінансова установа, яка здатна ефективно здійснювати фінансовий моніторинг.

О. Романченко виділяє три основні схеми організації фінансового контролю [6].

Перша – система контролю, якою передбачено заборону великих за обсягом угод із готівкою без участі професійного посередника.

Друга – система контролю, якою передбачено обов'язкове повідомлення уповноваженого органу про всі угоди, сума яких перевищує певний обсяг.

Третя – система контролю, якою передбачено інформування про сумнівні угоди.

В Україні реалізується модель фінансового контролю змішаного типу. З цього погляду доцільно виділити схеми відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом з використанням банківських установ, серед запропонованих міжнародними організаціями (FATF і Егмонська група) та державними органами виконавчої влади з питань фінансового моніторингу схем легалізації “брудних” коштів (див. рис. 2–10).

Рис. 2. Схема легалізації коштів через кредитно-депозитні відносини

Особа розміщує кошти, здобуті злочинним шляхом, на депозитному рахунку в банку (1), потім отримує кредит, забезпеченням якого є кошти на депозиті. Для заплутування слідів у наведеній схемі можуть використовуватись посередники (2).

Посередник отримує в банку кредит під поручительство іншої особи (власника “брудних” коштів) (1). Зобов’язання погашає брудними коштами поручитель (2).

Рис. 3. Схема легалізації коштів за допомогою операції з вивезення “брудних” коштів за кордон

Переказ “брудних” коштів здійснюється резидентом України, який виїжджає за кордон на деякий час або на постійне місце проживання. Певним чином ця особа отримує готівку від власника “брудних” коштів (1), перераховує готівку на свій рахунок та переказує її за кордон (2). Або ж кошти перераховуються на пластикову картку посередника (1). Пластикову картку фізично вивозять за кордон і там знімають готівку (2). Якщо ж посередник є нерезидентом, після отримання готівки (1) кошти перераховуються на розрахунковий рахунок, який знаходиться за межами України (2).

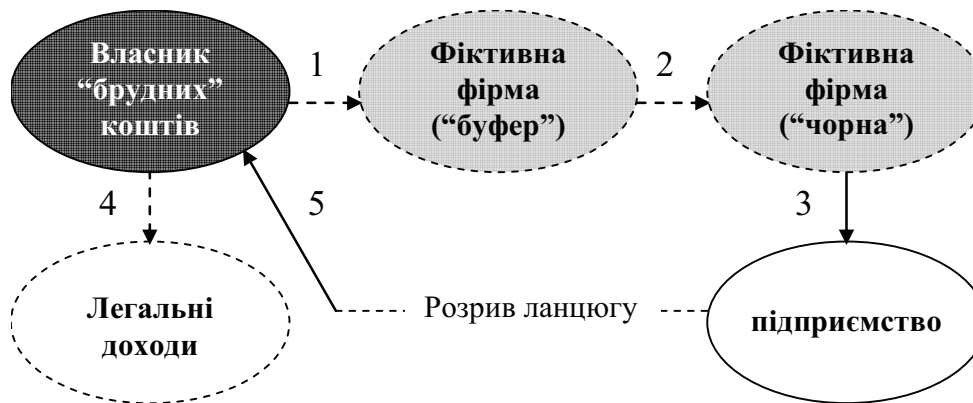

Рис. 4. Схема легалізації коштів через роздрібний продаж та надання послуг

На перших етапах “відмивання” доходів, отриманих злочинним шляхом, кошти перераховуються на рахунок “буферної” фірми. Власник “брудних” коштів одержує документальне підтвердження про надання послуг або проведення робіт у вигляді фальсифікованих накладних, які надаються фірмою-“буфером” (1). Буфер проводить аналогічну операцію з “чорною” фірмою, імітуючи економічні відносини (2). Обґрунтуванням переказу коштів на фіктивні фірми є фіктивні економічні відносини (як правило, консалтингові послуги, маркетингові дослідження, розроблення сайтів тощо). Після цього фіктивна фірма закупає товар і легалізує його (3). Потім “чорна” фірма зникає, а торговець, що купує товар у підприємства, перераховує кошти колишньому власнику “брудних” коштів (4).

За відсутності фіктивних фірм схема спрощується. Власник “брудних” коштів під виглядом підприємця платить за послуги, роботи або товар підприємства (3). Після цього створюються “буферні” витрати за допомогою фальсифікації рахунка, завищується сума за отримані послуги, виконані роботи або товар (5). У фальсифікації рахунків також може бути задіяне і підприємство, з яким ведуться економічні відносини власником “брудних” коштів.

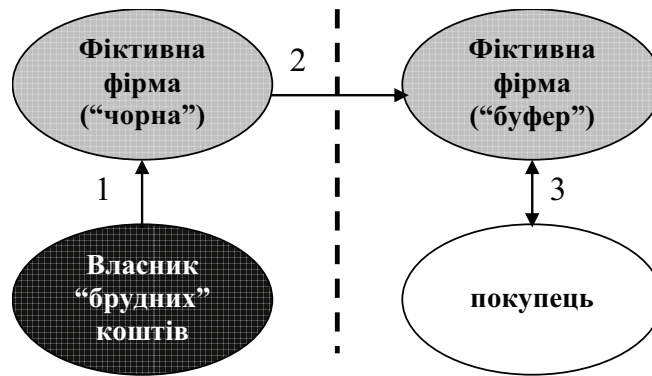

Рис. 5. Схема легалізації коштів за допомогою експорту за заниженими цінами

Між "чорною" фірмою, створеною власником "брудних" коштів (1), та нерезидентом фірмою-"буфером", яка контролюється власником брудних коштів (є дочірнім підприємством "чорної" фіктивної фірми), укладається контракт за заниженими цінами на поставку товару (2). Паралельно фірма-"буфер" укладає контракт з покупцем про купівлю товару за світовими цінами. Різниця між ціною купівлі товару фірми-"буфера" у "чорної" фірми та кінцевим продажем товару покупцеві становить легальний дохід від ведення зовнішньоекономічної діяльності.

Рис. 6. Схема легалізації коштів через здійснення спекулятивних операцій

Посередник власника "брудних" коштів дешево скуповує матеріальні цінності (транспортні засоби, нерухомість, акції тощо) (1), а потім продає за вищою ціною особі, яка розраховується брудними грошима (2). Дохід, отриманий внаслідок проведення торговельних відносин, набуває легальної форми.

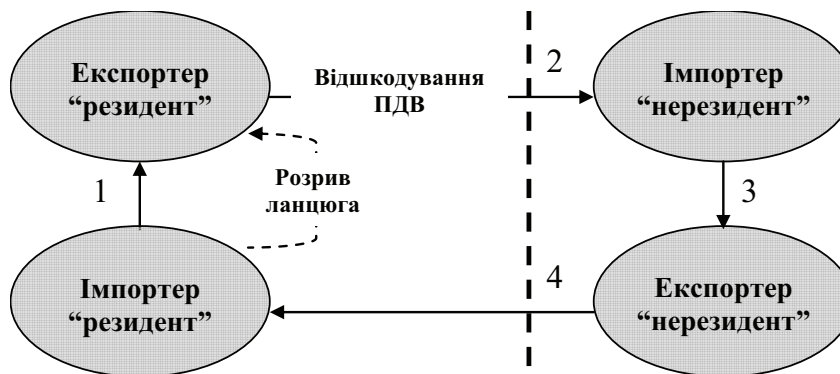

Рис. 7. Схема легалізації коштів за допомогою псевдоекспорту і псевдоімпорту

На перших етапах реалізації схеми "карусельного" типу здійснюється оплата фірмою нерезидентом за товари, відправлені фірмою-резидентом за завищеними цінами (1). Одночасно відбувається відшкодування ПДВ. З фірми імпортера-нерезидента гроші по ланцюжку через фірму-нерезидента потрапляють до фірми-резидента (2, 3). Розрив "ланцюга" відбувається на етапі передавання грошей імпортером-резидентом експортерові-резиденту (4). І такий процес циклічно повторюється.

Рис. 8. Схема переведення "брудних" коштів за кордон

Власник "брудних" коштів перераховує на рахунок "чорної" фірми кошти, отримані злочинним шляхом (1). Завдяки оформленню контракту на поставку товарів чи надання послуг з іноземною фірмою, яка є посередником схеми легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, гроші переводяться за кордон (2).

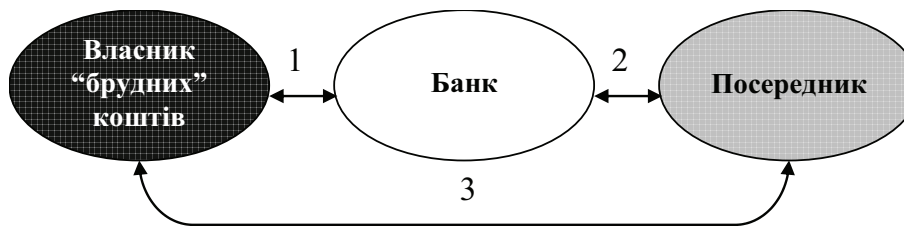

Рис. 9. Схема легалізації коштів за допомогою сертифікатів на пред'явника

Фірма за злочинні кошти здійснює придбання ощадних сертифікатів на пред'явника в банку (1). Як правило, далі вони передаються підставній особі-посереднику (2), яка пред'являє їх до платежу в касу цього ж банку, що торгує сертифікатами (3), та отримує цілком легальні кошти.

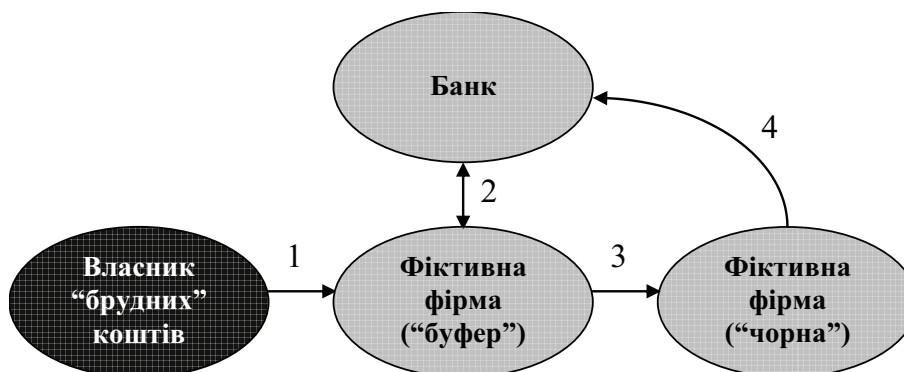

Рис. 10. Схема легалізації коштів за допомогою операцій з використанням доміциляції векселя

Фірма укладає з банком договір з доміциляції векселів та переказує кошти на вексельний рахунок (2). Банк-доміцилянт протягом обумовленого договором строку здійснює оплату векселя (4).

На основі проведеного аналізу можна виділити характерні ознаки сумнівних операцій, що пов'язані з типовими схемами відмивання доходів за допомогою банківських установ:

- неможливість визначення джерела надходження коштів на рахунок;
- при значних оборотах коштів протягом операційного дня на кінець операційного дня щоденні нульові або незначні (не більше 5 % від щоденного обороту) залишки на рахунку;
- сума, на яку проводиться операція, дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або еквівалент цієї суми в іноземній валюті;

- велика кількість операцій на суми менші за 80 000 гривень або еквівалент цієї суми в іноземній валюті;
- проведення клієнтом операції з готівкою без відкриття рахунку на суму, що перевищує 50 000 гривень або еквівалент цієї суми в іноземній валюті;
- збільшення активності рахунку, не пов'язане з діловими циклами;
- активне використання банкоматів;
- здійснення платежу на поточний рахунок фізичної особи нерезидентом, контактні дані якого не є актуальними;
- активність рахунку, яка не відповідає економічній діяльності власника рахунку;
- фінансові операції з рахунками, які були відкриті на ім'я третьої особи або за довіреністю;
- фінансові операції, пов'язані з рахунками підприємств, вид економічної діяльності яких містить підвищений ризик здійснення операцій з легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом;
- багаторазові фінансові операції за короткий період часу;
- фінансові операції з нерезидентами, розташованими в офшорних зонах;
- фінансові операції з нерезидентами, розташованими в країнах з жорсткою банківською таємницею або слабкими методами контролю за легалізацією доходів;
- економічні відносини між підприємствами з невідомими або несумісними видами економічної діяльності;
- мінімальна активність рахунку (рахунок не використовується для бізнесу, наприклад, рента і т. п.);
- нетипові або економічно недоцільні фінансові операції з нерезидентами;
- здійснення багатьох транзакцій за умов ефективності однієї;
- відсутність інформації для визначення економічних цілей платежу;
- на кінець операційного дня щоденні нульові або незначні (не більше 5 % від щоденного обороту) залишки на рахунку, який призначений для ведення бізнесу;

Таким чином реалізація заходів, спрямованих на здійснення фінансового контролю, який ґрунтується на аналізі запропонованих ознак сумнівних операцій, призведе до зниження регуляторного, кредитного, ринкового та операційного ризиків банку.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. З наведених нами характерних ознак сумнівних операцій, що пов'язані з типовими схемами відмивання доходів за допомогою банківських установ, необхідно вибрати найоптимальніші, які при експериментальній апробації даватимуть найбільший ефект розкриття. Існуючі сьогодні в законодавстві України ознаки, за якими моніторять фінансові операції (14 при обов'язковому фінансовому моніторингу і 18 при внутрішньому), є настільки загальними (розмитими), що проведення за ними моніторингу нагадує пошук голки в копиці сіна. Так, у 2005 році банківські установи відібрали і подали до Державної комісії з фінансового моніторингу (ДКФМ) понад 180 тисяч повідомлень про сумнівні фінансові операції. ДКФМ було відібрано і передано до правоохоронних органів близько 400, але скільки з них дійшло до суду – невідомо. Хоча в середині лютого 2007 р. Президент України В.А. Ющенко у телевізійному виступі по 5-му каналу заявив, що за 5 років діяльності ДКФМ в суді не розглянуто жодної серйозної справи за її поданням.

Тому, на наш погляд, подальші дослідження типологізації схем відмивання брудних грошей, конкретизація ознак для проведення фінансового моніторингу фінансових операцій можуть тільки сприяти підвищенню ефективності цієї роботи.

1. Закон України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” від 28.11.2002 № 249-IV. 2. Постанова Національного Банку України “Про схвалення Методичних рекомендацій стосовно здійснення перевірки банку (філії) з питань дотримання вимог законодавства України, що регулює відносини у сфері запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та складання довідки за її результатами” від 25.06.2005

№231. 3. Директива ЄС “Про запобігання використанню фінансових систем з метою відмивання грошей” від 10.06.1991 №91\308\ЕЕС. 4. Римарук О., Лисенков Ю., Капустін В., Синяньський С. *Отмывание грязных денег: Підручник*. – К.: Юстиніан. – 2003. – С. 544. 5. Гуржій, О. Копиленко, Я. Янушевич *Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний та практичний аспект: Посібник*. – К.: Парлам. в-во. 2005. – 216 с. 6. О. Романченко *Роль сучасного банку в боротьбі з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом // Вісник НБУ*. – 2004 р. – №1. – С. 55–57. 7. Л. Шангіна. *Країні 16: про результати і перспективи // Дзеркало тижня*. – 2007. – №31(660). – С. 3. 8. <http://sdfm.gov.ua/content/File/pdf/Seg102005.pdf>.

УДК 330.322.5

І.Я. Кулиняк

Інститут підприємництва та перспективних технологій
при Національному університеті “Львівська політехніка”

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ НА РИНКУ ЗОЛОТА

© Кулиняк І.Я., 2007

Розглянуто особливості інвестування для українських інвесторів як на внутрішньому, так і міжнародному ринках золота. Наведено порівняння прибутковості таких фінансових інструментів інвестування, як депозити, інструменти на ринку золота, фондовому ринку та ринку нерухомості. Охарактеризовані переваги інвестування на ринку золота. Сформовано перспективи розвитку українського ринку золота.

In the article the features of realization of investment are considered for the Ukrainian investors both on internal and international markets of gold. The comparisons of profitability of such financial tools investment as deposits, instruments in the market gold, share market and market of the real estate are given. The advantages of investment in the market of gold are characterized. The perspectives of the development of Ukrainian market of gold are formed.

Постановка проблеми. Міжнародне інвестування не обмежується вкладанням коштів у цінні папери чи реальну виробничу діяльність. Сучасні ринки дають змогу розміщувати вільні кошти в інші активи, наприклад, у золото (золоті зливки). Перш ніж здійснити інвестування, інвесторів необхідно дати відповідь на запитання: який інструмент вибрати для інвестування, чи доцільно здійснювати інвестування у золото, який прибуток буде отриманий при інвестуванні на ринку золота?

В умовах дефіциту євро і традиційної недовіри до гривні, котра, до того ж, швидко девальвує стосовно європейської валюти, більшість українців починає надавати перевагу золоту як засобу заощадження. При правильній оцінці ситуації на ринку золота можна не тільки вберегтися від інфляції, а й отримати дохід, вищий у декілька разів від дохідності банківських депозитів. Інвесторам, перш ніж здійснювати інвестування у фінансові інструменти на ринку золота, необхідно зважити усі переваги та недоліки такого інвестування; порівняти ефективність капіталовкладень на ринку золота з іншими напрямками інвестування. Отже, основна проблема для інвестора, який хоче вкласти кошти в золото – правильно оцінити переваги та недоліки даного ринку та якомога точніше спрогнозувати рівень прибутковості капіталовкладень.